

II.

Landets herredsvise Undersøgelse er skreden frem med 17 Sogne, hvorhos der som sædvanlig er foretaget Rejser i Anledning af Jernbaneanlæg og paa Foranledning af Skovreguleringen. I Hads Herred er Undersøgelsen bleven paabegyndt og i Nørvang Herred fortsat uden endnu at være ført til Ende. For to Herreders Vedkommende er derimod Arbejdet blevet afsluttet. I Fjends Herreds 18 Sogne er der paaavist ca. 1,550 arkæologiske Punkter. Hovedmængden er runde Gravhøje; af Langdysser og Langhøje findes 15. Flere store Stenkamre ere fuldstændig ødelagte; kun een Jættestue, tokamret og nu fredlyst, er vel bevaret. Flere mindre Affaldsdynger fra Stenalderen ere trufne ved Hjarbæk Fjord og ved Ørslevkloster Sø. For den langt overvejende Del hidrøre Gravhøjene fra Sten- og Bronzealderen, som dette er erfaret gennem Beretninger og ved mange foretagne Undersøgelser. Meget Interesse frembyder deres Beliggenhed og Fordeling, som dette nylig er fremsat i et trykt Skrift. De egentlige Hedeflader ere næsten blottede for Høje og vare i Oldtiden skovløse eller skovfattige og ubeboede. Andetsteds ligge Højene i Mængde ordnede i Rækker og Grupper, hvor der gik Færdselsveje i den fjerneste Oldtid. I det andet nu afsluttede Herred, Tyrsting Herred, er der optaget Beskrivelse af 850 Mindesmærker, med faa Undtagelser Gravhøje. De findes jævnt fordelte overalt i Herredet, de fleste i 4 Sogne, hvert med ca. 130 Høje; nær omkring Addit By taltes tidligere 50 Høje. Flere Steder findes mindre Grupper, saaledes de fredede „Vinding Ottehøje“ (nu kun 6), der ere synlige næsten over hele Herredet, og de 8 „Muskelhøje“, der tilføjede med 2 andre ere fredlyste af Gaardejer Mikkel Andersen, Ulstrup. 30 Gravhøje Højgravere have ødelagt meget i de senere Aar. Fredlyste ere nu i alt 37 Gravhøje og et anseligt Stenkammer. Herredet var i Stenalderen kun lidet befolket, men tilgængende ned gennem Oldtiden. De i 1903 undersøgte Sogne fordele sig saaledes:

Fjends Herred	3 Sogne	ved	Th. Thomsen.
Hads	— 8	—	Hans Kjær.
Tyrsting	— 4	—	Hans Kjær.
Nørvang	— 2	—	G. Sarauw.

III.

I Aaret 1902 overskred de Udgravningsforetagender, for hvilke der er gjort Rede i den sidst afgivne Beretning, ikke ubetydeligt, hvad der i Virkeligheden kunde bestrides; det var efter Forholdene ganske nødvendigt at optage og gennemføre flere Sager. Følgen heraf maatte blive en noget ringere Virksomhed i 1903. Der har dog været Foretagender paa 43 forskellige Punkter, som det vil ses af nedenstaaende Fortegnelse. Paa nogle af disse Steder er der undersøgt et større Antal Høje, og blandt Fundene høre flere til de vigtigste, som overhovedet ere fremkomne. Den i sidste Beretning omtalte Gravplads fra den efterromerske Tid paa Ris Fattiggaards Mark, Dronninglund Herred, er bleven udtømt ved en større, afsluttende Gravning. Paa den ligeledes tidligere omhandlede, vigtige Gravplads ved Lisbjerg, Vester Lisbjerg Herred, har der maattet graves for 5te Gang, idet Ejeren paa ny havde opdaget en Grav; der fremdroges nu, foruden tidligere henvend 100, fremdeles 14 Grave, alle med rigt Udstyr. Den samtidige Gravplads ved Langkastrup, Sønderhald Herred, som aabnedes i 1902, blev videre undersøgt med i alt 10 Grave, liggende, som Regeln er i de første Aarhundreder efter Chr., under flad Mark uden dækkende Høje; Undersøgelsen maa fremdeles fortsættes. Aarets største Foretagende var dog en Gravning umiddelbart ved Brabrand Sø nær Aarhus i et Kulturlag fra den ældre Stenalder, der baade ved Beliggenhed og ved Indhold har en særlig Betydning. Dette Arbejde kræver en længere Fortsættelse, hvorefter det hele Udbytte skal blive omtalt. Udgravningernes Plads, Art og Ledelse vil fremgaa af følgende Liste: